

УДК 336.717

DOI: <https://doi.org/10.32782/2304-0920/4-94-8>

Щур Р. І.
Мацьків В. В.
Плець І. І.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті розглянуто сучасні аспекти розвитку важливої складової фінансового сектору – небанківських фінансових установ. Досліджено, вплив фінансово-економічної кризи, яка була спричинена вторгненням російських військ, на діяльність страхових компаній, кредитних спілок, ломбардів та інших небанківських фінансових установ. Визначено, що фінансовий сектор, як одна з ключових ланок економіки країни, одним із перших піддався запровадженню низки змін. Визначено, що вплив війни на діяльність різних небанківських фінансових установ був неоднорідний та мав свої характерні особливості. Зазначено, що зі сторони НБУ, на період дії воєнного стану, були пом'якшені регуляторні обмеження. З'ясовано, що окремі фінансові компанії незважаючи на всі негативні аспекти пов'язані з агресією рф продемонстрували прибуток, що забезпечило хоч і не значний, але позитивний фінансовий результат сектору в цілому.

Ключові слова: небанківські фінансові установи, воєнний стан, фінансовий ринок, фінансові посередники, фінансові послуги.

Постановка проблеми. Стабільне функціонування сучасної економіки неможливе без розвинутого фінансового сектору який забезпечує перерозподіл капіталів між окремими суб'єктами та галузями економіки. Важливим чинником, що визначає можливості такого перерозподілу, є склад фінансових посередників. На даний час на українському фінансовому ринку домінуючу роль відіграють банківські установи, хоча значна частина операцій відбувається із залученням можливостей та механізмів небанківських фінансових установ. Тому важливим та актуальним питанням є характеристика сучасних аспектів функціонування ринку небанківських фінансових установ в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням питань тенденцій розвитку небанківських фінансових установ в Україні займалися багато вітчизняних науковців, зокрема З. Ватаманюк, О. Вовчак [1], С. Глуценко [2], В. Гончаренко [3], І. Піддубний [2], О. Піхоцька, Є. Поліщук [4], С. Черкасова [5], О. Чернишова й ін. Зазначеними вченими було ґрунтовно досліджено особливості діяльності небанківських фінансових установ, проведено їхню класифікацію, визначено роль та значення небанківських фінансових установ у фінансуванні національної економіки та задоволенні споживчих потреб населення, проаналізовано тенденції розвитку даного сектору фінансового ринку.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність значного науково-практичного доробку по даній проблематиці на сьогоднішній час недостатньо висвітлюються питання аналізу діяльності зазначених інститутів з огляду ситуацію, яка склалася після повномасштабного вторгнення російський військ на територію України 24 лютого 2022 р.

Метою статті є оцінка наслідків впливу російсько-української війни на діяльність небанківських фінансових установ в Україні, зокрема особливості їхнього функціонування під час дії воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вітчизняний сектор небанківських фінансових установ включає в себе страховиків, учасників ринку небанківських кредитних послуг, недержавного пенсійного забезпечення, фінансові та лізингові компанії, ломбарди тощо.

Протягом минулого 2021 р. фінансовий сектор перебував на етапі відновлення після кризових явищ, пов'язаних із запровадженням обмежувальних заходів через поширення коронавірусної інфекції COVID-19. Небанківським фінансовим установам загалом вдалося адаптуватися до макроекономічної турбулентності та незважаючи на певні зміни в складі та структурі учасників, сегменту вдалося відновити позитивну динаміку.

Однак 24 лютого 2022 р., в результаті віроломного нападу російських військ на Україну Указом Президента було оголошено запровадження воєнного стану. В той же день Торгово-промисловою палатою України було визначено, що такі обставини підпадають під визначення форм-мажорних.

З початком військової агресії рф практично усі сфери життя в Україні зіткнулися із необхідністю вирішувати проблеми, з якими вони ніколи не стикалися раніше. Фінансовий сектор не став виключенням. Очевидним є той факт, що умови його функціонування були змінені в напрямку адаптації до нових реалій.

Якщо ліквідність банківського сектору наразі не викликає занепокоєнь, то небанківські фінансові установи виявилися менш готовими до викликів війни порівняно з банками. І це цілком зрозуміло, оскільки фінансова система України є банкоорієнтованою [6]. Зокрема, фінансові компанії, що займалися мікрокредитуванням, практично припинили свою діяльність. Ломбарди зіткнулися з мародерством, знищенням та розкраданням майна на тимчасово окупованих територіях і в місцях проведення бойових дій. Лізингові компанії також зазнали значних труднощів. Проте в різних сегментах небанківського фінансового ринку вплив війни був неоднорідний та мав свої особливості.

Війна спричинила значне зменшення розміру грошових надходжень страхових компаній у вигляді страхових премій. За даними НБУ [7–8] в II кварталі 2022 р. порівняно з I кварталом валові страхові премії страховиків скоротилися на 10%. Обсяг страхових виплат знизився на 14%. Попит на страхові послуги суттєво впав, оскільки за більшістю стандартних договорів не передбачене покриття ризиків, що пов'язані з війною [7].

З початку року кількість страхових компаній зменшилась на 13 одиниць та станом на 30.06.2022 р. склала 142 установи. Але таке зменшення кількості компаній на ринку не завадило збільшенню обсягу їх активів (рис. 1).

Слід зазначити, що за окремими видами страхування є деяке зростання. Обсяг страхових премій по «Зеленій карті» зріс близько в 1,5 рази, певні позитивні зрушення зібраних преміях спостерігається по медичному страхуванні.

Попри дію воєнного стану, учасники страхового ринку повинні виконувати свої зобов'язання перед клієнтами у повному обсязі, наскільки це можливо за поточних умов. Регулятор рекомендував страховим компаніям спростити процедуру врегулювання випадків, які мають ознаки страхових. Зокрема, максимально використовувати електронні документи, копії необхідних документів у разі неможливості або ускладнення можливості отримання оригіналів документів, інші засоби дистанційного врегулювання страхових випадків.

Це має забезпечити страховий захист споживачів за спрощеною процедурою врегулювання страховиками подій з випадків, що мають ознаки

страхових, за всіма видами страхування та всіма типами контрагентів [8].

Значно сильніше війна вплинула на ринок кредитних спілок, особливо тих, що залучають депозити. Понад 30% кредитних спілок припинили своє існування. Обсяг активів від початку року скоротився на 0,7 млрд грн (рис. 2). У таких умовах виникла необхідність термінового втручання з боку НБУ.

На період дії воєнного стану кредитним спілкам була надана можливість не видавати: внески за договорами про залучення строкового внеску та нараховані проценти за цими внескам до закінчення строку їхньої дії; додаткові пайові внески членам кредитної спілки в разі звернення про їх видачу.

Впродовж II кварталу 2022 р. обсяг кредитного портфеля скоротився на 6%. Насамперед скоротилися обсяги кредитів на споживчі цілі та придбання, будівництво, ремонт нерухомості. Позитивним є той факт, що заявлена якість кредитного портфеля не змінилася. Частка прострочених більш як на 90 днів кредитів становить 13%.

Найбільш складна ситуація склалася на ринку фінансових компаній. Через масові обстріли та

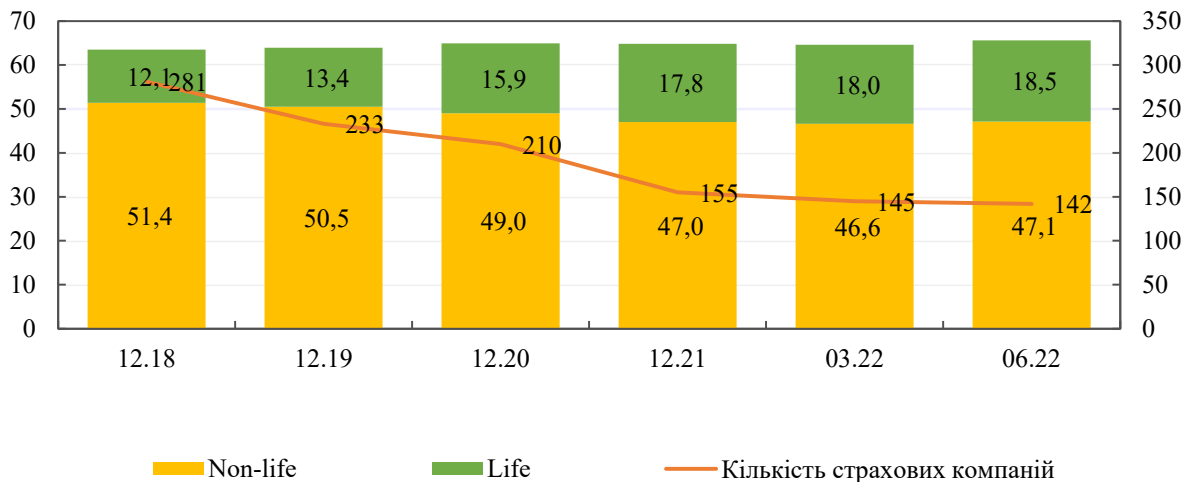

Рис. 1. Обсяг активів страхових компаній (млрд грн) та їхня кількість

Джерело: складено на основі на основі офіційних даних НБУ[7]

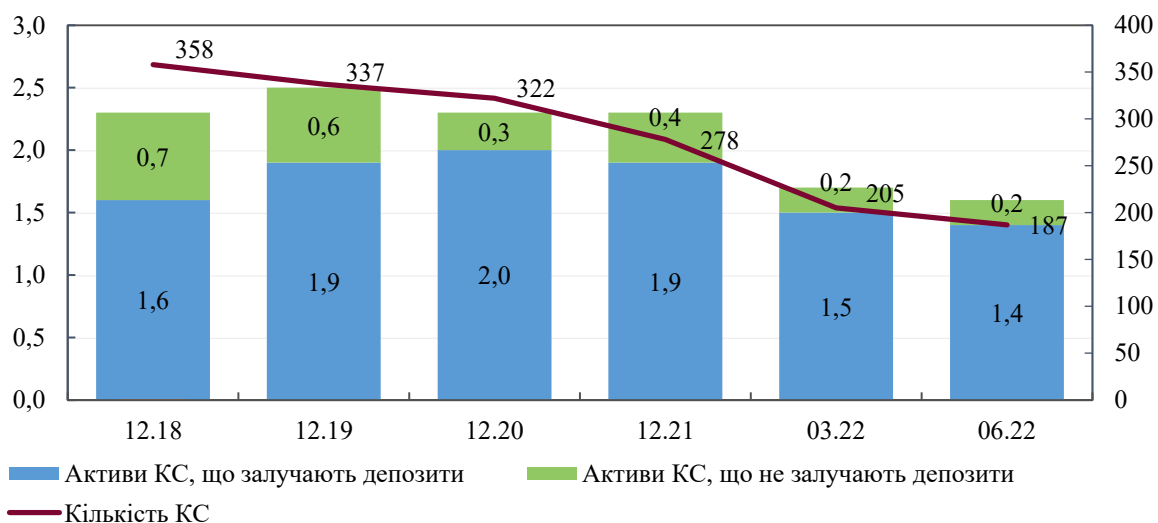

Рис. 2. Обсяг активів кредитних спілок (млрд грн.) та їхня кількість

Джерело: складено на основі на основі офіційних даних НБУ [7]

загрозу життю багато громадян були змушені покинути свої домівки, значна частина виїхала за кордон. Це зумовило значне скорочення активних клієнтів даних установ.

За даними Всеукраїнської асоціації фінансових компаній кількість виданих кредитів мікрофінансовими організаціями у першому кварталі 2022 р. в порівнянні з показниками 4 кварталу 2021 р. скоротилась на 32,21% [9]. За підсумками II кварталу 2022 р. було видано лише 480 тис. позик (у 4 кварталі 2021 р. – 3,473 млн. позик). Обсяг нових кредитів за II квартал 2022 року зменшився на 57%. В першу чергу це зумовлено скороченням кредитування населення, яке до цього часу мало найбільшу вагу. Необхідно зауважити також значне скорочення середнього розміру позики, яка видавалася фізичним особам. Порівняно із кінцем 2021 р., середній розмір позики, за шість місяців 2022 р. зменшився з 5,03 тис. грн. до 3,65 тис. грн. Водночас обсяг позик, що були надані підприємствам, практично не змінився. Значна їхня частка насправді не є ринковими та відображає перерозподіл коштів у межах бізнесових груп.

Незважаючи на те, що переважна більшість фінансових компаній залишалася збитковою, за перше півріччя 2022 р. у секторі мікрофінансових організацій в цілому був зафіксований мінімальний прибуток [10].

Ломбардна діяльність з початком війни також зазнала значних труднощів та дедалі більше скорочувалася. Окрім мародерства та знищення майна на тимчасово окупованих територіях і в місцях проведення бойових дій основні проблеми ломбардів полягали у запровадженні обмежень на зняття готівки та неможливості ідентифікації клієнтів, які втратили документи в результаті воєнних дій або вимушеного переїзду.

Відносно інших послуг, що надавалися небанківськими фінансовими компаніями, зокрема послуги лізингу та факторингу то їх обсяг також значно скоротився. В лізинг надавалися пере-

важно сільськогосподарське обладнання та техніка, але загальний обсяг договорів фінансового лізингу станом на II квартал 2022 р. становив лише 11,87% від довоєнного [11].

Загалом функціонування небанківських фінансових установ в сучасних умовах супроводжується низкою проблемних питань, пов'язаних із операційною діяльністю та веденням бізнесу, однак якщо на початку війни компанії практично призупинили свою діяльність, то починаючи з другого кварталу вони оговталися і почали відновлювати роботу [12].

Висновки з проведеного дослідження. У результаті проведеного дослідження можемо зробити висновки, що внаслідок вторгнення військ РФ на територію України небанківські фінансові установи опинилися в доволі складній та невизначеній ситуації. Значне падіння економіки спричинило скорочення активності надавачів небанківських фінансових послуг внаслідок чого обсяги основних фінансових послуг знизилися. Так, зменшилися обсяги страхових премій за переважно більшістю видів страхування, а також виплати за ризиковими видами. Сектор кредитних спілок також звужувався. Обсяги активів та кредитування зменшилися так як члени кредитних спілок повертали депозити. Кредитування населення фінансовими компаніями та ломбардами практично зупинилося, обсяг здійснених ними операцій скоротився в рази. Поза тим, окремі фінансові компанії продемонстрували прибуткову діяльність, що забезпечило незначний позитивний фінансовий результат сектору в цілому. Діяльність ломбардів і далі скорочувалася, а їхні збитки зростали. Значне скорочення припало на операції факторингу та фінансового лізингу. За деякими видами лізингу обсяг операцій впав майже до нуля. Наразі війна продовжується і поки немає чітких прогнозів по її тривалості. За таких умов стабільна діяльність фінансового сектору в цілому та його небанківського сектору зокрема є одним із пріоритетних завдань держави.

Список використаних джерел:

1. Вовчак О., Крентовська Л. Фінансове посередництво: економічна сутність і класифікація. *Вісник НБУ*. 2012. Серпень. С. 4–9.
2. Глуценко С. В., Піддубний І. Д. Тренди та фактори розвитку небанківського фінансового сектору в Україні. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2020. Том 5. Випуск 1. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/18238>.
3. Гончаренко В. Кредитні спілки як фінансові кооперативи: міжнародний досвід та українська практика. Київ: Наукова думка, 2014. 233 с.
4. Поліщук С. А. Діяльність небанківських фінансових установ в інституційній структурі ринку: монографія. Київ: КНЕУ, 2014. 340 с.
5. Черкасова С. В., Медвідь Л. Г., Міценко Н. Г. Аналіз кредитної діяльності небанківських фінансових установ. *Економіка та суспільство*. 2022. № 36. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1121>.
6. Ломачинська І. А. Фінансова система: теоретико-методологічні доміанти інституційної трансформації в умовах економічних перетворень: монографія. Чернівці: ЧНТУ, 2020. 372 с.
7. Огляд небанківського фінансового сектору. *НБУ*. Вересень 2022. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Nonbanking_Sector_Review_2022-09.pdf?v=4.
8. Ринок небанківських фінансових послуг після війни. *НБУ*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/kolonka-sergiya-savchuka-rinok-nebankivskih-finansovih-poslug-pislya-viyni>.
9. Про стан мікрокредитування. *Всеукраїнська асоціація фінансових компаній*. 2022. URL: <https://vafk.com.ua/archives/4805>.
10. Zhavoronok A., Popelo O., Shchur R., Ostrovska N., Kordzaia N. The Role of Digital Technologies in the Transformation of Regional Models of Households' Financial Behavior in the Conditions of the National Innovative Economy Development. *Ingenierie des Systèmes d'Information*. 2022. Vol. 27, no. 4, pp. 613–620.
11. Dubyna M., Unynets-Khodakivska V., Panchenko O., Bazilinska O., Matskiv V., Lobko O. Features of the Formation and Transformation of Household Credit Behavior Under Macroeconomic Instability. *International Journal of Sustainable Development and Planning*. 2022. Vol. 17, Issue 7. P. 2075–2087.
12. Стан фінансово-страхового сектору України та заходи НБУ щодо підтримки роботи у воєнний час. *Forinsurer*. 2022. URL: <https://forinsurer.com/news/22/03/03/40979>.

References:

1. Vovchak O., Krentovska L. (2012). Finansove poserednytstvo: ekonomichna sutnist' i klasyfikatsiya [Financial intermediation: economic essence and classification]. *Visnyk NBU – Bulletin of the NBU*. 2012. August. P. 4–9. (in Ukrainian)

2. Glushchenko S., Piddubny I. (2020). Trendy ta faktory rozvytku nebankivskoho finansovoho sektoru v Ukraini [Trends and factors of the development of the non-banking financial sector in Ukraine]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Ekonomichni nauky – Scientific notes of NaUKMA. Economic sciences*, vol. 5, issue 1. Available at: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/18238>. (in Ukrainian)
3. Honcharenko V. (2014). Kredytne spilky yak finansovi kooperatyvy: mizhnarodnyy dosvid ta ukraïnska praktyka [Credit unions as financial cooperatives: international experience and Ukrainian practice]. Kyiv: Naukova dumka. (in Ukrainian)
4. Polishchuk E. A. (2014). Diyalnist nebankivskykh finansovykh ustanov v instytutsiyniy strukturi rynku [Activities of non-banking financial institutions in the institutional structure of the market]. Kyiv: KNEU (in Ukrainian)
5. Cherkasova S. V., Medvid L. G., Mitsenko N. G. (2022). Analiz kredytnoyi diyalnosti nebankivskykh finansovykh ustanov [Analysis of credit activities of non-banking financial institutions]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, no. 36. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1121>. (in Ukrainian)
6. Lomachynska I. A. (2020). Finansova systema: teoretyko-metodolohichni dominanty instytutsiynoyi transformatsiyi v umovakh ekonomichnykh peretvoren [Financial system: theoretical and methodological dominants of institutional transformation in the conditions of economic transformations]. Chernihiv: ChNTU. (in Ukrainian)
7. NBU (2022). Ohlyad nebankivskoho finansovoho sektoru [Overview of the non-banking financial sector]. September. Available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Nonbanking_Sector_Review_2022-09.pdf?v=4. (in Ukrainian)
8. NBU (2022). Rynok nebankivskykh finansovykh posluh pislya viyny [The market of non-bank financial services after the war]. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/kolonka-sergiya-savchuka-rinok-nebankivskih-finansovih-poslug-pislya-viyni>. (in Ukrainian)
9. All-Ukrainian Association of Financial Companies (2022). Pro stan mikro kredytuvannya [About the state of microcredit]. Available at: <https://vafk.com.ua/archives/4805>. (in Ukrainian)
10. Zhavoronok A., Popelo O., Shchur R., Ostrovska N., Kordzaia N. (2022). The Role of Digital Technologies in the Transformation of Regional Models of Households' Financial Behavior in the Conditions of the National Innovative Economy Development. *Ingünierie des Systèmes d'Information*. vol. 27, no. 4, pp. 613–620.
11. Dubyna M., Unynets-Khodakivska V., Panchenko O., Bazilinska O., Matskiv V., Lobko O. (2022) Features of the Formation and Transformation of Household Credit Behavior Under Macroeconomic Instability. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, vol. 17, issue 7, pp 2075–2087.
12. Forinsurer (2022). Stan finansovo-strakhovoho sektoru Ukrainy ta zakhody NBU shchodo pidtrymky roboty u voyennyy chas [The state of the financial and insurance sector of Ukraine and the NBU's measures to support work during wartime]. Available at: <https://forinsurer.com/news/22/03/03/40979>. (in Ukrainian)

Shchur Roman
Matskiv Volodymyr
Plets Ivan

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

FEATURES OF THE FUNCTIONING OF NON-BANKING FINANCIAL INSTITUTIONS UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE

Summary

The article examines modern aspects of the development of an important component of the financial sector – non-bank financial institutions in Ukraine. The impact of the financial and economic crisis, caused by the Russian invasion, on the activities of insurance companies, credit unions, pawnshops and other non-bank financial institutions was studied. It was determined that the financial sector, as one of the key units of the country's economy, was one of the first to undergo the introduction of a number of changes. If the liquidity of the banking sector is not doubt, then non-banking financial institutions were less ready for the challenges of war. It was determined that the impact of the war on the activities of various non-banking financial institutions was heterogeneous and had its own characteristics. It is noted that the NBU has eased regulatory restrictions for the period of martial law. In general, the functioning of non-banking financial institutions is accompanied by problems with operational activities and business. The war caused a significant decrease in the cash flows of non-bank financial institutions. If at the beginning of the war non-bank financial institutions practically suspended their activities, then starting from the second quarter of 2022 they resumed their activities. It was found that individual financial companies, despite all the negative aspects associated with the aggression of the Russian Federation, demonstrated a profit, which provided although not significant, but a positive financial result for the sector as a whole. Currently, the war continues, and it is difficult to make clear forecasts of the functioning of the non-banking sector of Ukraine. Accordingly, the stable activity of the financial sector as a whole and its non-banking sector in particular is one of the priority tasks of the government.

Key words: non-bank financial institutions, martial law, financial market, financial intermediaries, financial services.